

Gaziantep Fethullah Camii ve Zaviyesi

Nadir TOPKARAOĞLU

Gaziantep İl Merkezi, Kepenek Mahallesi, Kepenek Sokak'ta bulunan Şeyh Fethullah Câmii ve Zâviyesi, kitabeleri mevcut olmadığından, yapıların bânisi Şeyh Fethullah'ın 23 Recep 966 H. (1559 M.)⁽¹⁾ ve 1 Ramazan 971 H. (1564 M.) tarihlerinde düzenlettirmiş olduğu iki ayrı vakfiyeye göre, 16. yüzyılın ikinci yarısının başlarında inşa edilmiş olundukları tahmin edilmektedir.

VAKFİYE

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde, 2134 no.lu defterin 131. sahifesinde kayıtlı, 971 H. (1564 M.) tarihli vakfiye, Şeyh Fethullah'ın o devirde Şhreküstü diye adlandırılan mahallede yaptırdığı cami, mektep ve zâviye için düzenlenmiştir.

Vakfiye kaydına göre, Hz. Ebubekir soyundan gelen Şeyh Abdüllâtif oğlu Şeyh Fethullah, Hz. Muhammed'in "Kim dünyada bir mescid yapsa Allah ona cennette bir ev kurar" hadisi üzerine, Şhreküstü Mahallesinde bir cami yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca cami ile birlikte fakir çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri için bir mektep ile fakir dervişlerin bakımları için de bir zâviye yaptırmıştır.

Yaptırdığı cami, mektep ve zâviyenin giderlerini karşılamak maksadıyla şu gayrimenkulleri vakfetmiştir:

1. Şhreküstü Mahallesinde bulunan hamamın tamamı,
2. Yine aynı mahallede bulunan evin tamamı,
3. Demirciler Çarşısında bulunan dükkânın tamamı,
4. Vakfiyede ismi açıkça okunamayan bir mahallede bulunan dükkânın tamamı,
5. Gaziantep'in Alaca karyesinde bulunan

yediyüz ağaçlık bağın tamamı,

6. Gaziantep'e bağlı, fakat vakfiyede adı tam olarak okunamayan kariyede mevcut, bin ağaçlık bağın tamamı,
7. Alaca karyesinde bulunan üçyüz ağaçlık bağın tamamı,
8. Halep'in dışında, Bahire arazisinde bulunan bahçenin tamamı.

Bu gayrimenkullerin gelirlerinden de hergün mütevellîye iki kıta, cabiye (tahsildar) yarım kıta, mimara yarım kıta, hizmetinde kusur etmeyen ve gevşeklik göstermeyen cabiye bir kıta, Bayram ve Cuma namazlarında hutbe okuyan hatibe bir kıta, imam ile güzel sesli müezzine birer kıta, mektepte öğrencilere Kur'an-ı Kerim öğreten muallime (öğretmen) yarım kıta, âlim, âmil, kâmil bir şeyhe iki kıta, kandilciye yarım kıta, geceleri kapıları kapayan ve sabahları ise açan bir faracıya yarım kıta, her gün camide gevelemeyen ve acele etmeden cüz okuyanların herbirine birer kıta, katibe bir kıta, nazıra bir kıta, vakfiyede adı okunamayan şahsa da bir kıta verilmesi şart koşulmuştur.

Gayrimenkullerin gelirleri, vakfiyede adları belirtilen şahıslara dağıtıldıktan sonra artarsa, Gaziantep kadısının denetiminde, vakfın mütevellisi tarafından cami, mektep, zaviyenin tamir ve bakımına, fazla israf yapmaksızın ve fazla da kısmaksızın sarf olunması istenmiştir.

Şeyh Fethullah oluşturduğu vakfın mütevellîliğine de oğlu Mevlâna Yahya Çelebi'yi atamıştır. Mevlâna Yahya Çelebi'den sonra onun en reşid oğlu, sonra oğullarının oğullarının en reşid olanı, silsile bitince Gaziantep hâkiminin (kadısı) kendini haramdan korumuş temiz bir kimseyi mütevellî yapması şart koşulmuştur.

(1) Cemil Cahit GÖZELBEY, Gaziantep Camileri Tarihi, Gaziantep, 1984, s. 157

Cami, mektep, zâviye, tamiri mümkün olmayacak şekilde harap olursa, vakfettiği gayrimenkullerin gelirleri Mekke ve Medine'ye (Haremeyni Şerifeyn), eğer bu mümkün olmazsa ümmeti Muhammed'den fakir ve yolculara sarf olunmasını şart koşmuştur.

Vakfiye, 1 Ramazan 971 H. tarihinde düzenlendiğine dair kayıtlarla sonuçlanmaktadır.

YAPI HAKKINDA DİĞER KAYNAKLAR

Şeyh Fethullah Camii ve yanındaki yapılar hakkında bilgi ve kayıtlar, Evliyâ Çelebi Seyâhat-nâmesi ile Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinde bulunmaktadır.

Evliyâ Çelebi biri 1648, diğeri bu tarihten birkaç yıl sonra olmak üzere Gaziantep'e iki defa uğramıştır.⁽²⁾ Gaziantep şehrinde bulunan cami, medrese ve hamamların ad ve sayılarını verirken, camiden Şeyh Efendi Camii, camiin karşısında yer alan mektep veya medreseden Şeyh (Bali Paşa) Medresesi, hamamdan da Şeyh Hamamı olarak bahsetmektedir.⁽³⁾ O yıllarda Antep, Halep Sancağına bağlı bir kasabadır.

Şeyh Fethullah Camii'nin adı Şer'i Mahkeme Sicillerinde Aşağı Şeyh Câmii olarak geçmektedir. Bunun nedeni Şah Veli Câmii'ne halk arasında Yukarı Şeyh Camii denilmesindendir. Bu Şer'i Sicillerde cami için çeşitli zamanda, çeşitli kişilerce düzenlenmiş onüç adet vakıf ve vasiyetname ile birçok berat kayıtlı bulunmaktadır. Bunlar camiye arsa, bağ, tarla bağışlanması ile ilgili vakıflardır.

Şeyh Fethullah'ın kendisi ve yakınları hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Mevcut olan bilgiler de yetersizdir. Şeyh Fethullah hakkında araştırma yapan araştırmacılar, şahsiyeti üzerine birbiri ile çelişkili görüşler ileri sürmektedirler. Kimi araştırmacılar Gaziantep'te kadılık yaptığını, halen bir rahle üzerinde bulunan ve zincirle duvara bağlı 25 x 40 cm. boyutundaki el yazması Kur'an-ı Kerim'in hattatı olduğu⁽⁴⁾, kimi araştırmacılar tarafından da medresede müderrislik yaptığı belirtilmekte ise de⁽⁵⁾, öne sürdükleri kaynaklar görüşlerini doğrulamamaktadır.

1564 tarihli vakfiyede Şeyh Fethullah'ın oğlunun adı Mevlâna Yahya Çelebi olarak, 5 Rebiyülahir 991 H. (1583 M.) tarihli fermanla ise Bayındır şeklinde belirtilmektedir.⁽⁶⁾ 1583 tarihli ferman Halep, Azez, Kilis, Gaziantep, Oğuzeli, Nizip, Araban'a bağlı onaltı köyün ondalığının (öşür) Şeyh Fethullah'a verilmesi ile ilgilidir.

YAPI TOPLULUĞU

Cami, mektep (medrese), zaviye, hamam, ev

ve kastel'den oluşan yapı topluluğundan, bugün medrese ile ev yıkılmış olduklarından mevcut değildir.

Vakfiyede mektep, Şer'i Mahkeme Sicillerinde onarımını yaptırtan Bali Paşa'nın adı ile birlikte medrese olarak belirtilen yapı, Cumhuriyet döneminde Orhaniye adını taşıyan ilkokula dönüştürülmüş ve daha sonra yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır. Bir giriş kapısı ile sağlı sollu iki büyük odadan oluşan mektebin (medrese) avlusunun şadırvanı halen ayakta durmaktadır.⁽⁷⁾

Kastel'in doğu cephesine bitişik ev 1974 yılı onarımında yıktırılarak yerine Kur'an Kursu binası yaptırılmıştır.

Cami ile zaviye aynı tarihte yapılmıştır. Zaviye, caminin doğu cephesine bitişiktir.

Hamam, cami ile zaviyenin doğu cephesine yakın bir yerde bulunmakta ve tahminen 1559 yılında inşa edilmiştir. Hamam, caminin ihata duvarına, üzeri beşik tonozla örtülü bir geçitle bağlanmıştır.

Şeyh Fethullah, caminin güneyinde yer alan hazirenin içinde, cami mihrap çıkıntısının doğusunda, üzeri açık bir mezarda yatmaktadır. Mezarın bulunduğu bu hazire, halk arasında Şih Ocağı diye anılmaktadır.

Şeyh Fethullah Hamamı ve mezarı Ermenilerce kutsal sayılmaktadır. Şeyh Fethullah'a Sürp Ağa adını vererek, yılın belli üç gününde kendilerine tahsis edilen hamama yıkanmaya geldiklerinde, türbesini de ziyaret ederlerdi. Bu ziyaret sırasında müslümanlar gibi yanlarında getirdikleri yeşil örtü ve mumları mezara bırakır, kurban keserlerdi. Haskatık nedeniyle gelemeyenlere hamamın suyundan götürürlerdi.^(8,9)

İkinci bir hazire de zaviyenin doğu cephesi yanında bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında, Antep Fransızlar tarafından kuşatılınca, savaşta yaralanan ağır yaralıları tedavi edebilmek için

(2) C. C. GÜZELBEY, "Camilerimiz", Gaziantep'i Tanıtıyoruz, Aylık Tarih ve Sanat Dergisi, Sayı: 4, Gaziantep, 1962, s. 7.

(3) Yılmaz ÖZTUNA, "Ayntab - Gaziantep", Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1979, s. 271 - 272. (Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nin 9. cildinden)

(4) Metin SÖZEN, "Eine Moschee von Seltenem Typ in Anatolia: Die Seyf Fethullah Moschee in Gaziantep" Anatolica, Sayı 1969 - 1970, s. 177 - 187.

(5) C. C. GÜZELBEY, Gaziantep Camileri Tarihi, s. 157.

(6) C. C. GÜZELBEY, Gaziantep Camileri Tarihi, s. 156.

(7) C. C. GÜZELBEY, Gaziantep Camileri Tarihi, s. 158.

(8) C. C. GÜZELBEY, Gaziantep Evliyalari, 1964, Gaziantep, s. 66.

(9) Hikmet TANYU, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967, s. 207.

Şeyh Fethullah Câmii hastahaneye dönüştürülmüştür. Tedavi için getirilen ağır yaralılarından bir kısmı şehit düşünce, zaviyenin yanındaki bu hazireye gömülmüşlerdir.

CAMİ

Cami, ortada sekizgen taş ayağa oturan ve yelpaze şeklinde açılan tonozlarla askı kemerlerine bağlanan örtü sistemi ile dikkati çekmektedir. Cami mimarisinde bu tür örtü sistemi, Şeyh Fethullah Câmii'nden başka bir camide şimdiye kadar tekrarlanmamıştır. Bu örtü sisteminin kullanılmış olması, camiin yapıldığı tarihlerde tekke olarak da kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü camiye bitişik zaviye de, cami gibi kare kesitli tek ayak üzerine tekne (aynalı) tonozla örtülüdür. Zaviyenin de cami ile hemen hemen aynı tür örtü sistemine sahip olması bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir (Çizim: 1).

Kare planlı, mihrap önü çıkıntılı, ortada sekizgen ayak üzerine yelpaze gibi açılan tonozlarla örtülü camiye, son cemaat yerinden bir kapı ile girilmektedir.

Caminin kuzey duvarına bitişik son cemaat yeri, beş yığma ayağa oturan dört sivri kemer üzerine, ahşap çatı ile örtülüdür. Ahşap çatı kuzey-güney doğrultusunda ahşap kirişlerle desteklenmiştir. Ayaklardan ortada yer alan üç adedi siyah volkanik, batı ile doğu duvarına bitişik diğer iki ayak beyaz ve siyah taşlardan, yığma tekniği ile inşa edilmişlerdir. Birer basit kaideye oturan ayakların başlıklarından ikisi mukarnaslı, diğer üçü ise düz silmelidir (Çizim: 2) (Resim: 1).

Son cemaat yerinin batı ve doğu cepheleri birer duvarla kapatılmıştır. Batı duvarda, dış cepheden dikdörtgen kesitli, içerden sivri kemerli bir pencere yer almaktadır. Pencerenin üst kısmı Bursa kemerini andıran yuvarlak hatlı silme içine alınmıştır. Pencerenin dış cephedeki lento ve söveleri beyaz ve siyah taşlardan yapılmıştır (Resim: 2). Aynı duvarın çatıya yakın bölümünde sivri kemerli iki adet pencere açılmıştır.

Doğu duvarda, bu duvara bitişik ve beşik tonozla örtülü müezzin odasının basık kemerli kapısı ile odanın penceresi yer almaktadır. Kapı ve pencere dıştan sivri kemerli ve yuvarlak hatlı bir silme içine alınmıştır. Müezzin odasının diğer penceresi doğuya açılmaktadır. Duvarın çatıya yakın bölümünde, dıştan sivri kemerli, içten Bursa kemerli iki pencere yer almaktadır (Çizim: 5) (Resim: 3).

Son cemaat yerinin güney duvarında, mukarnaslı üzenkilere oturan dört sivri kemer bulunmaktadır. Bu kemerler taşıyıcı olmaktan ziyade, dekoratif fonksiyona sahiptir. İbadet mekânına

girişi sağlayan kapının portalı, sağdan ikinci kemerin içine yerleştirilmiştir (Çizim: 2). Kapının basık kemerindeki birbirine geçmeli palmetler kırmızı ve siyah renkli taşlarla, alınlık ise yedi sıra sarkıtlı mukarnaslarla oluşturulmuştur (Resim: 4-5). Kapının kırmızı ve siyah renkli söve taşları, kemerde olduğu gibi birbirine geçmelidir. Kapı kemeri ile alınlığı arasında olması gereken kitabe yeri boştur. Bugün kitabenin yerine mermer bir levha yerleştirilmiştir (Çizim: 3).

Kapı sivri kemerli hafifletme kemeri içine alınmıştır. Kemerin iç yüzeyinde değişik boyutlarda sarı renkli mermerler kullanılmıştır. Kapı portalı içten ve dıştan sivri kemerli iki silme içine alınmıştır. İçteki silme kapıyı çevreleyen hafifletme kemerinin, dıştaki silme portalı çevreleyen kemerin şeklini alarak, içteki silmenin sivri kemerine bitişecek şekilde yaklaşmıştır. Silmelerin arasında kalan yüzey, kapı kemeri hizasına kadar içleri sarı mermerlerle doldurulmuş kare ve dikdörtgen panolarla, diğer kısımlar da kırmızı, sarı ve siyah renkli taşlarla oluşturulmuştur. Kapı portaline bütünü ile bakacak olunursa, Memluklu etkisi açıkça gözlenmektedir. Gaziantep İlinin de yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi Memluklu etkilerine açık bir bölgedir. Bunun belirgin örnekleri Şeyh Fethullah Câmii ile çağdaş, Diyarbakır'da Nebi Câmii (1530), Safa Câmii (1513), Şeyh Matar Câmii (1500), Lala Bey Câmii (16. y.y.), Fatih Paşa Câmii (1516-1520), Hüsrev Paşa Câmii (1534-1537), İskender Paşa Câmii (1551), Behram Paşa Câmii (1564-1572), Melek Ahmet Paşa Câmii (1587-1591), İskender Paşa Türbesi (1565) ile Adana'da Ulu Câmii'nde (1513-1541) görülmektedir.

Giriş kapısının sağında ve solunda birer adet mihrabiye ile birer adet pencere yer almaktadır. Mihrabiyelerin nişleri beş yüzlüdür (Resim: 6). Sağda yer alan mihrabiye'nin kavsarası beş, soldaki mihrabiye'nin kavsarası ise üç sıra mukarnaslardan oluşmaktadır. Pencere dikdörtgen kesitli ve sivri kemer alınlıklıdır. Pencere'nin söve, lento ve alınlık kemerleri kırmızı ve siyah taştandır. Lento ve alınlık kemerleri kırmızı ve siyah taştandır. Lento ile alınlık kemerini oluşturan taşlar birbirine geçmelidir. Sağdaki pencere alınlığının içi kırmızı ve siyah taşlardan meydana gelen kırlangıç kuyruğu motifi ile, solda yer alan pencere alınlığının içi ise, yine aynı renkleri taşıyan taşlardan sekiz kollu yıldız ve yıldızların arasında kalan kırlangıç motifi ile doldurulmuştur (Çizim: 6) (Resim: 7-8).

Son cemaat yerinde ibadet mekânına giriş kapısı önünde, onikigen madalyon içinde oniki kollu yıldızdan oluşan bir zemin döşemesi bulunmaktadır (Çizim: 7).

Son cemaat yerinin solunda bulunan basık kemerli kapı zaviyenin giriş kapısıdır. Kapı kemeri sarı ve siyah taşlardan oluşturulmuştur.

Asıl ibadet mekânı, kare planlı ve ortada sekizgen ayak üzerinden yelpaze gibi açılan tonozlarla örtülü ana bölüm ile üzeri yıldız tonozla örtülü mihrap çıkıntısı diye adlandırılan bölümden oluşmaktadır (Çizim: 1).

Kare planlı mekânın üzerini örten yelpaze şeklinde açılan tonozlar, sekizgen ayağın üzerinden çıkarak yan duvarlara bağlanmaktadır. Tonozların yan duvarlara bağlanması, duvarlara bitişik ayaklar, köşelerde bulunan tromplar ve ayakları birbirine bağlayan kemerler ile olmaktadır. Her cephede ikişer ayak bulunmakta ve bu ayakları birbirine bağlayan sivri kemerler üç sıralı mukarnas üzengilere oturmaktadır. Askı görevini yapan sivri kemerlerin aralarına gergi demirleri yerleştirilmiştir. Kare mekânın köşelerinden üst örtüye geçiş, beş yüzlü tromplarla olmaktadır. Bu tromplar yukarda sivri kemerlere saplanmaktadır. Duvarlara bitişik ayakların dış yüzeyleri mukarnaslı kemer üzengilerine kadar sarı ve siyah renkli taşlarla kaplanmıştır. Kaplama taşlarının dış hatları içiçe dört silme ile çevrelenmiştir.

Volkanik siyah taştan yapılmış sekizgen yığma ayağın, kaide kısmının çapraz eksenlerine, dışa taşkın bir kaide üzerine soğan biçiminde motifler yerleştirilmiştir. Sekizgen kaideden gövdeye iki adet silme ile geçilmektedir. Ayağın başlığı, dışarı doğru açılan yirmidört adet yaprak motifinden oluşmaktadır (Çizim: 4).

Yelpaze şeklinde açılan tonozlar, sekizgen ayak çevresinde, ilk önce üçgenlerden bir sekizgen, sekizgenin her bir ucundan çıkan birer üçgenle de sekiz kollu yıldız ortaya çıkmaktadır. Bu sekiz kollu yıldız da, askı kemerlerine dayanan ikişer üçgenle tamamlanmaktadır. Böylelikle kemerlerle sınırlanan ikinci bir sekizgen şema ortaya çıkmaktadır.

Tonozları oluşturan üçgenlerin birleşme noktalarında üç kollu çiçek motifi, trompların içinde altı kollu yıldız motifi, trompların sivri kemerlere saplandığı yerde ortadan ikiye ayrılmış gibi duran ve sadece dört kolu mevcut çiçek motifi yer almaktadır. Çiçek motiflerinin kolları baklava motifine benzemektedir.

Tonozların üstü, eskiden düz toprak dam ile örtülü iken, bugün kiremit kaplı çatı ile örtülüdür (Çizim: 4).

İçerde ibadet mekânına girişi sağlayan kapının üzerinde müezzin mahfili bulunmaktadır. Bu kısma kapının sağından, duvar içinden taş basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Bugün merdivenin ahşap kapısı kapalı tutulmaktadır. Bunun ne-

deni 1974 yılında cami onarılırken, demir doğramadan yeni mahfel yapılıncaya, müezzin mahfiline çıkış bu yeni mahfelden sağlanmış olmasındandır. Yeni yapılan demir doğrama mahfelin yerinde eskiden ahşap mahfel bulunmakta imiş. Yeni mahfele demir doğrama merdivenle çıkılmaktadır.

İbadet mekânının doğu cephesinde dikdörtgen kesitli küçük bir kapı ile zaviyeye geçilmektedir (Çizim: 1).

Mihrap önü bölümü, kible duvarından dışarıya doğru çıkıntı yapmakta ve ibadet mekânından sivri kemerle ayrılmaktadır. Bu bölümün üzeri değişik bir yıldız tonozla örtülmüştür. Yıldız tonozun tam orta yerinde sekiz kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Mihrap, mihrap önü bölümünün güney duvarında yer alan kemer içine yerleştirilmiştir.

Mihrap, içinde yer aldığı kemerin üzeni noktasına kadar yükselmektedir. Tamamen beyaz, kırmızı ve siyah renkli taşlardan yapılmıştır. Mihrap nişi yarım daire kesitlidir. Nişin içi kazayağı, zikzak ve dikey hatlı motiflerle bezenmiştir. Mihrap nişinin sivri kemeri, mihrabın sağ ve solunda yer alan ayakların mukarnaslı başlıklarına oturmaktadır. Kemer birbirine geçmeli beyaz ve siyah renkli taşlardan oluşturulmuş ve kemerin iki yanında geometrik motifli birer rozet bulunmaktadır. Rozetlerin çevresi rumîlerle doldurulmuştur (Çizim: 8).

Mihrap nişi iç içe dört silme içine alınmıştır. Sırası ile, en dıştaki silme beyaz ve siyah renkli taşlardan birbirine geçmeli palmet dizilerinden, ikinci silme siyah renkli taşdan yuvarlak hatlı silmeden, üçüncü silme düz hatlı beyaz renkli taşlardan, dördüncü silme kare ve dikdörtgen şeklindeki panolardan oluşmaktadır.

Dördüncü silmedeki kare panoların içinde geometrik desenli motifler, dikdörtgen panoların içinde kırmızı ve sarı renkli mermerler yer almaktadır. Silmenin düşey hattında bir kare pano, bir dikdörtgen pano değişimli olarak yerleştirilmiş ve mihrabın iki yanında toplam oniki adet pano yer almaktadır. Mihrap nişi kemeri hizasındaki iki panonun arasında, yuvarlak kemerli açıklıklar bulunmaktadır. Bu açıklıklardan güneş ışığı içeriye girdiğinde panolarda yer alan kırmızı renkli ince mermerler parıldamaktadır. Silmenin üstteki yatay hattına da içleri geometrik motiflerle süslü, kare şeklinde beş adet pano yerleştirilmiştir. Mihrap ta-cı dandan dizilerinden oluşturulmuştur (Çizim: 8).

Mihrap taçı ile mihrabı çevreleyen kemer arasında fil gözü şeklinde bir pencere yer almaktadır.

İbadet mekânının güney - batı köşesinde bulunan minber, kırmızı renkli mermerler ile beyaz ve siyah renkli taşlardan yapılmıştır. Korkuluk, yan

aynalık ve süpürgelik kırmızı renkli mermerden, kapı sövesi aynalık ve tacı beyaz renkli taştan, diğer kısımlar siyah renkli taştandır. Minberin köşk kısmı ile külâhı ahşaptır. Süpürgelik kısmında palmet şeklinde ikişer adet niş, köşk kısmının altında basık kemerli bir geçit bulunmaktadır. Minber değişik renkli taşlardan oluşturulmasına rağmen, tezyinat açısından sade bir görünüme sahiptir (Resim: 9).

İbadet mekanının güney - doğu köşesinden basık kemerli bir kapı ile doğu duvarı içinde yer alan çile odasına girilmektedir. Çile odasının üzeri tekne tonozla örtülü olup, tonozun zeminden yüksekliği fazla değildir. Odayı aydınlatan herhangi bir pencere bulunmamaktadır (Çizim: 1).

Camiyi aydınlatan pencerelerden, zemine yakın olanları dış cepheden dikdörtgen kesitli (Resim: 10), içten sivri kemer alınlıklıdır. (Resim:11) Bu tanıma uygun kuzey ve güney cephede ikişer, doğu ve batı cephede üçer, mihrap önü bölümünün doğu ve batı cephelerinde birer pencere yer almaktadır. Pencerelerin iç yüzeylerindeki lento ve söveler birbirine geçmeli kırmızı ve siyah renkli taşlardan oluşturulmuştur. Sivri kemerli pencere alınlıklarının içi rumi ve palmetlerle doldurulmuştur. Kuzeyde son cemaat yerine bakan iki pencere hariç tutulursa, diğer pencerelerin dış cephe lento ve söveleri beyaz ve siyah renkli taşlardan yapılmıştır. Pencere korkulukları lokmalı ve demirdendir.

Doğu cephede yer alan üç pencere, camiye bitişik zaviyeye açılmaktadır. Yalnız bunlardan bir tanesi sonradan kapatılarak dolap haline getirilmiştir.

Yapı doğu, batı ve kuzey duvarlarının üst kısmında yer alan, dikdörtgen kesitli küçük pencereler ile de aydınlatılmaktadır. Güney cephede mihrabın üstündeki fil gözü pencere, dış cephede dikdörtgen kesitli bir pencere şeklinde düzenlenmiştir.

Caminin duvarları kesme taştan inşa edilmiştir. Duvarlar güney ve batı cephelerden payandalarla desteklenmiştir. Güney - doğu ile güney batı köşelerdeki payandalar altı yüzölçü, batı cephede ibadet mekanı ile son cemaat yerinin birleştiği yerde bulunan payanda ile mihrap çıkıntısının köşelerinde yer alan iki payanda yuvarlak kesitlidir (Çizim: 1) (Resim: 12).

Minare, kuzey - doğu köşede, son cemaat yerinin doğu duvarına bitişik vaziyette kesme taşla inşa edilmiştir (Çizim: 5). Minarenin kare kaidesinden silindirik gövdeye üçgen pahlardan oluşan pabuçlukla geçilmektedir (Resim: 13). Pabuçluk ile silindirik gövde altındaki küçük nişlerden oluşan bilezik ile gövdenin tam orta yerinde zencerek

motifli üçüncü bir bilezik ve gövdenin avluya bakan yüzünde içi sülüs yazılı bir rozet bulunmaktadır. Gövdeden şerefeye iki sıra silme, iki sıra mukarnas ve tekrar bir sıra silmeden oluşan şerefeye altı ile geçilmektedir. Şerefeye korkulukları, petek ve konik külâh taştandır.

Minareye avluya bakan basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kapı avlu zemininden yüksekte olduğundan, beş basamaklı taş merdivenle çıkılmaktadır. Kapıdan, son cemaat yerine açılan odanın üstünde yer alan ve beşik tonozla örtülü ikinci odaya basamaklarla girilmekte ve bu odanın kuzeyinde bulunan bir kapı ile minareye geçilmektedir. Odanın doğu duvarında bir pencere bulunmaktadır.

Minare kaidesinin kuzey cephesi önünde taş lahitli mezar yer almaktadır. Mezar taşındaki yazılar silindiğinden, mezarın kime ait olduğu bilinmemektedir (Resim: 14).

ZAVİYE:

Caminin doğu duvarına bitişik zaviyenin, 1564 tarihli vakfiyeye göre cami ile birlikte aynı tarihte yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede zaviyeden şu şekilde bahsedilmektedir. "Birde zaviye bina edüp onu müridlerin fukarasına vakfetmiştir" Bu ifadeden anlaşılan şudur: Şeyh Fethullah yaptırmış olduğu zaviyeyi fakir dervişlere tahsis ederek, oluşturduğu vakfın gelirlerinden de masraflarının karşılanmasını istemiştir.

Zaviyeye biri son cemaat yerinden, diğeri de caminin içinden olmak üzere iki ayrı kapıdan girilmektedir. Son cemaat yerindeki kapının basık kemeri sarı ve siyah renkli taşlardan oluşturulmuştur.

Zaviye yekpare siyah taş üzerine tekne (aynalı) tonozla örtülüdür. Tonoz ayrıca doğu duvarına bitişik bir ayak ile iki sivri kemerle de desteklenmektedir. Volkanik siyah taştan, yekpare ayağın yüzeyleri yivli silmelerle hareketlendirilmiştir. Ayağın kaide ve başlığı oldukça sade olup, üzerlerinde sadece yatay silmeler bulunmaktadır. Zaviye doğu duvarındaki dikdörtgen kesitli iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Caminin doğu duvarında yer alan üç pencereden ikisi zaviyeye açılmaktadır (Çizim: 1 - 4).

Güney duvarının ortasında yarım daire kesitli ve beş sıra mukarnas kavsaralı bir mihrap yer almaktadır. Yine bu duvarın doğu ve batı kenarlarına yakın, basık kemerli birer kapı ile derviş odalarına girilmektedir. Bu derviş odalarının üzerleri güney - kuzey doğrultusunda uzanan tekne (aynalı) tonozla örtülüdür. Odalar güney duvarında yer alan birer pencere ile aydınlatılmaktadır. Sağdaki odanın doğu, soldaki odanın batı duvarında birer niş bulunmaktadır. Caminin doğu duvarında bulunan

ve kapatılarak dolap haline getirilen üçüncü pencere, sağdaki odanın batı duvarına isabet etmektedir.

Zaviyeye son cemaat yerinden girişte solda kalan ve bir seki ile çıkılan oda şeyh odasıdır. Basık kemerli bir kapı ile girilen odanın üzeri tekne (aynalı) tonozla örtülüdür. Tonoz odanın doğu duvarına bitişik sivri kemerle desteklenmektedir. Oda doğu duvarındaki dikdörtgen bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Güney duvarında bulunan ve ahşap kanatlı pencere ile aydınlanmaktadır. Güney duvarında bulunan ve ahşap kanatlı pencere zaviyenin içine bakmaktadır.

Doğu duvarında bulunan, ikisi zaviyenin, biri şeyh odasının, diğer biri de son cemaat yerinin doğusuna bitişik odanın olmak üzere toplam dört adet pencerenin alt söveleri, dış cephedeki hazirenin zemin kotu ile aynı hizadadır.

Zaviyenin düzgün kesme taştan inşa olunan duvarlarının yüksekliği, bitişik olduğu cami duvarının yüksekliğinden daha alçak tutulmuştur. Zaviyenin üzeri dıştan eğimli çatı ile örtülüdür (Çizim: 4).

KASTEL:

Gaziantep'te yeraltı kanalları ile gelen suya ulaşmak için toprak altında yapılan ve merdivenle inilen su tesislerine kastel denilmektedir.^(10 - 11)

Cami ile aynı tarihte yapıldığı sanılan kastel, cami avlusunda yer almaktadır. 1974 yılında geçirildiği onarım nedeniyle, dış görünümü az da olsa bozulan kastele, on basamaklı merdivenle inilmektedir. İnışte solda iki havuz ile bir çeşme, sağda tuvaletler yer almaktadır. Tuvaletlerin üzeri beşik tonozla örtülüdür. Kastele kuzeyden ikinci bir merdivenle de inilmektedir.

1564 tarihli vakfiyede cami, zaviye ve mektebe vakıf olarak bırakıldığı belirtilen ev, bugün mevcut değildir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 1/100 ölçekli eski bir rölöve projesinin incelenmesinden, evin kastele bitişik olduğu anlaşılmaktadır. 1974 yılında Şeyh Fethullah Câmîi Onarma ve Yaşatma Derneği'nce kastele bitişik bu ev yıktırılarak, yerine iki katlı betonarme yeni bir bina yaptırılmıştır.

HAMAM:

Caminin doğu cephede yer alan ihata duvarına, üzeri beşik tonozla örtülü bir geçitle bağlı bulunan hamam, 1559 yılından önce Şeyh Fethullah tarafından inşa ettirilmiştir. 1564 tarihli vakfiye ile de cami, zaviye ve mektebe vakıf olarak bırakılmıştır.

Tek plânlı hamam, Klasik Osmanlı hamamları tarzındadır.

Hamamın kare plânlı soyunmalığına kuzey cepheden dikdörtgen kesitli bir kapı ile girilmektedir. Soyunmalık onikigen kasnak üzerine kubbe ile örtülü olup, kubbenin ortasında aydınlık feneri bulunmaktadır.

Soyunmalıktan sivri kemerli bir kapı ile ılıklığa geçilmektedir. ılıklığın üzeri ortada pandantif geçişli ve onikigen kasnaklı kubbe ve kubbenin iki yanı tozonlarla örtülüdür. Sıcaklık, ortada yer alan pandantif geçişli ve onikigen kasnaklı merkezi kubbenin etrafında, dört eyvan ve dört halvet hücrelerinden oluşmaktadır. Köşelerde yer alan halvet hücreleri kubbe ve çapraz tonozla, eyvanlar beşik tonozla örtülüdür. Külhan sıcaklık kısmının doğu cephesine bitişiktir.

Hamamın duvarları düzgün kesme taşla inşa olunmuştur.

ONARIMLAR:

Caminin onarımı ile ilgili ilk kayda Şeri Mahkeme Sicillerinde rastlanılmaktadır. Şeri Sicillerin dokuzuncu cildi, 1103 sahifesinde kayıtlı 15 Ramazan 1005 H. (1596) tarihli tespit tutanağından, onarımı için mahkemeye başvurulduğu öğrenilmektedir.

Cami 1974 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü denetiminde, Şeyh Fethullah Câmîi Onarma ve Yaşatma Derneğince onarılmıştır. Bu onarım esnasında, duvarlarda derz, raspa ve sıva yapılması, son cemaat yerinin camekanla örtülmesi, ahşap mahfelin demir doğrama olarak yenilenmesi, ahşap kapı ve pencere doğramalarının değiştirilmesi, minare onarımı, toprak damı örten kiremit çatı ile döşeme taşlarının değiştirilmesi gibi işlemler yapılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mevcut 1/100 ölçekli eski rölöve projesinden, son cemaat yerinin 1.5 m. önünde bir ihata duvarı bulunduğu anlaşılmaktadır. Kastel ile minare bu ihata duvarının dışında kalmaktadır. Son onarımda bu ihata duvarı kaldırılarak, şadırvan ve kasteli de içine alacak şekilde yeni bir ihata duvarı inşa edilmiştir.

Kastel'in üst örtüsü betonarme malzemeye yeniden ihya edilmiş, avluya karo döşenmiş, kastele bitişik ev yıktırılarak yerine iki katlı yeni bir bina yaptırılmıştır.

(10) Nusret ÇAM, "Gaziantep'te Kastel Adı Verilen Su Tesisleri", Vakıflar Dergisi, Sayı: XVIII, Ankara, 1984, s. 166 - 174.

(11) C. C. GÜZELBEY, Gaziantep Camileri Tarihi, s. 158.

Hamam 1957, 1960 ve 1972 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Hamamda yapılan onarımlar şunlardır: Dış cephede derz, içte sıva, soyunmalık kısmının ahşap soyunma kabinlerinin yeniden yapılması ile üst örtünün mozaikle kaplanmasıdır.

DEĞERLENDİRME:

Anadolu Türk Mimarisinde, tek ayak üzerine tekne (aynalı) tonoz ve yelpaze şeklinde açılan tonozlarla oluşturulan, değişik örtü sistemi ile dik-katı çeken Şeyh Fethullah Camii ve Zaviyesi, tarihlendirilmeleri açısından Klasik Osmanlı Mimari dönemi içinde yer almaktadır.

Ana kubbenin altında merkezi bir plânın oluşturulduğu dönem diye anılan, klasik mimari anlayışına bu tür örtü sistemi ters düşmektedir. Cami ve zaviyede ilk defa tek ayak üzerine tonozlarla örtme sistemini deneyen mimarın adı ve hangi yöreden geldiği bilinmemesi büyük şanssızlıktır. Bu örtü sisteminin en erken örneklerine, Azerbaycan bölgesinde rastlanılmaktadır. Bu örnekler, 542 H. 91147) tarihli Künbed-i Surkh (Kırmızı) ile 582 H. (1186) tarihli Mümine Hatun Kümbetleri'dir.

Azerbaycan'ın Merâğa kentinde Abdul-Aziz bin Mahmut bin Sa'd tarafından, Mimar Ebû Bekr Muhammed bin Bendan'a yaptırılan kümbet mes-cit ve kryptadan oluşmaktadır. Kuzey cephede yer alan kûfi kitabeden 542 H. (1147 - 1148) yılı Şevval ayının 11. günü tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Kare gövde üzerine içten tromplu kubbe ile örtülü kümbetin, dıştan kubbeyi piramidal bir çatının örtmüş olduğu sekizgen kasnaktan anlaşılmaktadır. Kırmızı renkli tuğlalardan inşa edildiğinden, Künbed-i Kırmızı olarak da anılmaktadır. Mescit kısmına kuzey cepheden beş basamakla çıkılan kapıdan girilmekte, doğu cephedeki yuvarlak kemerli küçük bir kapıdan da mumyalık odasına girilmektedir. Mumyalık (krypta) ortada kare ayak üzerine tonozla örtülüdür. Bu tonoz ortadaki ayak ile duvarlara desteklenen ve iç içe girmiş karelerden oluşan bir yıldız şeklindedir.

İkinci örnek, Azerbaycan'ın Nahçıvan kenti Atabek'i b. Şams al-Din Nusrat al-İslâm İldeniz'in eşi Malika Calâl al-Dunyâ va'l-din Mu'mina Hatun için oğlu Kızıl Arslan tarafından 582 H. (1186) yılında, Mimar Acemî bin Ebubekir'e yaptırılan kümbettir.

Şemsaddin İldeniz 1146 yılında Büyük Selçuklular tarafından Azerbaycan Valisi olarak atanmış, aynı tarihten itibaren kendi bağımsız idaresini kurmuştur. Daha sonra Büyük Selçuklu Hükümdarı II. Tuğrul'un dul hanımı ile evlenerek Selçuklu sülalesine girmiştir.

İçten silindirik, dıştan ongen plânlı, ongenin her yüzü mukarnas nişlerle şekillendirilmiştir. Üstte konik veya piramidal külâhla sonuçlanmaktadır. Tuğladan inşa edilen kümbedin külâhı yıkılarak, altından kubbe ortaya çıkmıştır. Tuğla duvarların üst kısmında firuze renkli çinilerle örgülü kitabe yer almaktadır.

Mumyalıkta, ongen payeden açılan üçgen tonozlardan önce bir ongenin uçlarından çıkan üçgenlerle bir yıldız oluşmakta, bu yıldızda ongenin kenar uçlarından desteklenen ikişer üçgen tonozla tamamlanmaktadır. Bu sistem Şeyh Fethullah Câmii'nde uygulanan örtü sistemine benzemektedir.

Üçüncü örnek, Erzincan, Kemah'ta bulunan Melik Gazi Kümbeti'dir. 13. y.y.'ın ilk çeyreğinde, Mengüçöklü devrinde inşa edilmiştir. Dıştan sekizgen, içten daire plânlı türbenin duvarları tuğladandır. İki katlı türbenin, sekizgen plânlı mumyalık kısmı sekizgen ayak üzerine, çepeçevre dolanan tekne (aynalı) tonozla örtülüdür. Şeyh Fethullah Zaviyesi'nin üst örtüsü ile yakın bir benzerlik göstermektedir.

Bazı araştırmacılar, Tokat-Niksar Kırk Kızlar Kümbeti'nin mumyalık kısmının tek ayak üzerine tonozla örtülülü olduğunu belirtiyorlarsa da, mumyalık kısmının tamamen tahrip olması nedeniyle, diğer örneklerle dahil etmek zordur.

Bütün bu örnekler, Büyük ve Anadolu Selçuklu dönemlerine aittir. Kümbedler kare veya çokgen plânlı, tuğla gövdeli, piramidal külâhlı ve mumyalıkları tek ayak üzerine tonozla örtülüdür. Mumyalıkların tek ayak üzerine örtülmesini, Orta-Asya çadır mimarisine bağlamak gerekir.

İlk örneklerin görüldüğü Azerbaycan Bölgesi ile Doğu Anadolu'nun Erzincan yöresinden oldukça uzak bir kentte inşa edilmiş Şeyh Fethullah Câmii ve Zaviyesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sahip olduğu örtü sistemi nedeniyle tek örnek-tir. Şeyh Fethullah Câmii ile çağdaş, Kilis Canbolat Câmii (1553), Diyarbakır - Melek Ahmet Paşa Câmii (1587 - 1591) Behram Paşa Câmii (1572), İskender Paşa Câmii (1563), Fatih Câmii (1516 - 1517) klasik dönem Osmanlı mimari anlayışını yansıtan yapılarıdır. Bu anlayış bütün mekanın bir merkezi kubbe altında toplamak şeklinde ifade edilmektedir. Bu camilerde bu anlayış tam olarak gözükmiyorsa da klasik dönem plân anlayışı belirginleşmiştir. Şeyh Fethullah Câmii sahip olduğu değişik plâni ile klasik dönem mimari plân şemasına ters düşmektedir. Güney Anadolu Bölgesinde olduğu gibi, Türkiye ve hatta tüm İslâm dünyasında geçmişten günümüze kadar, Şeyh Fethullah Câmii ibadet mekanının tek ayak üzerine yelpaze gibi açılan tonozlarla örtülmesi, başka bir camide denenmemiş olmasından dolayı tek örnek olarak kalmıştır.

Şeyh Fethullah Zaviyesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Çünkü tekke mimarisinde, İstanbul Merdivenköy'de bulunan ve 19. y.y.'da Barok üslupla inşa edilen Bektaşî Tekkesi ikinci örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk örnekler olarak verilen kümbetlerin mumyalıklarındaki tek ayak ve tonozlar tamamen tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Selçuklu döneminde duvarlar ve taşıyıcı unsurlarda hep tuğla kullanılmıştır. Osmanlı döneminde taş ağırlıklı olan bir malzeme olmakta ve tuğla daima ikinci plânda kalmıştır. Özellikle Gaziantep yöresinde taş bol bulunan malzeme olduğundan, Şeyh Fethullah Câmii'nin inşasında da taş kullanılmıştır. Bu nedenle örtü ve taşıyıcı sistem de taştandır.

Caminin giriş kapısı portalı, mihrap, minber ve pencere sövelerinde Memlûk sanatının etkileri görülmektedir. Bu etki kendini daha çok renkli taş işçiliğinde göstermektedir. Güney Anadolu Bölgesinin Diyarbakır ve Gaziantep şehirleri ile Akdeniz Bölgesinin Adana şehri Memlûklü etkilerine açık yörelerdir. Şeyh Fethullah Câmii ile çağdaş, Diyarbakır'da İskender paşa Câmii, Behram Paşa Câmii, Melek Ahmet Paşa Câmii, Adana Ulu Câmii'nde Memlûklü etkisi çok yoğundur. Bunun nedeni bu şehirlerin Irak ve Suriye'ye yakın olmasındandır. Şeyh Fethullah Câmii'nde Memlûklü etkisi içerde yoğunluk kazanırken, diğer örneklerde yoğunluk hep dış cephede olmuştur.

Şeyh Fethullah Câmii son cemaat yeri zemin süslemesi ile 1564 tarihli Diyarbakır Behram Paşa Câmii kapısı önünde yer alan zemin süslemesi arasında yakın bir benzerlik görülmesi dikkat çekicidir.

Şeyh Fethullah Câmii, tekrarlanmamış değişik örtü sistemi ile Türk Sanatı içinde önemli bir yere sahiptir.

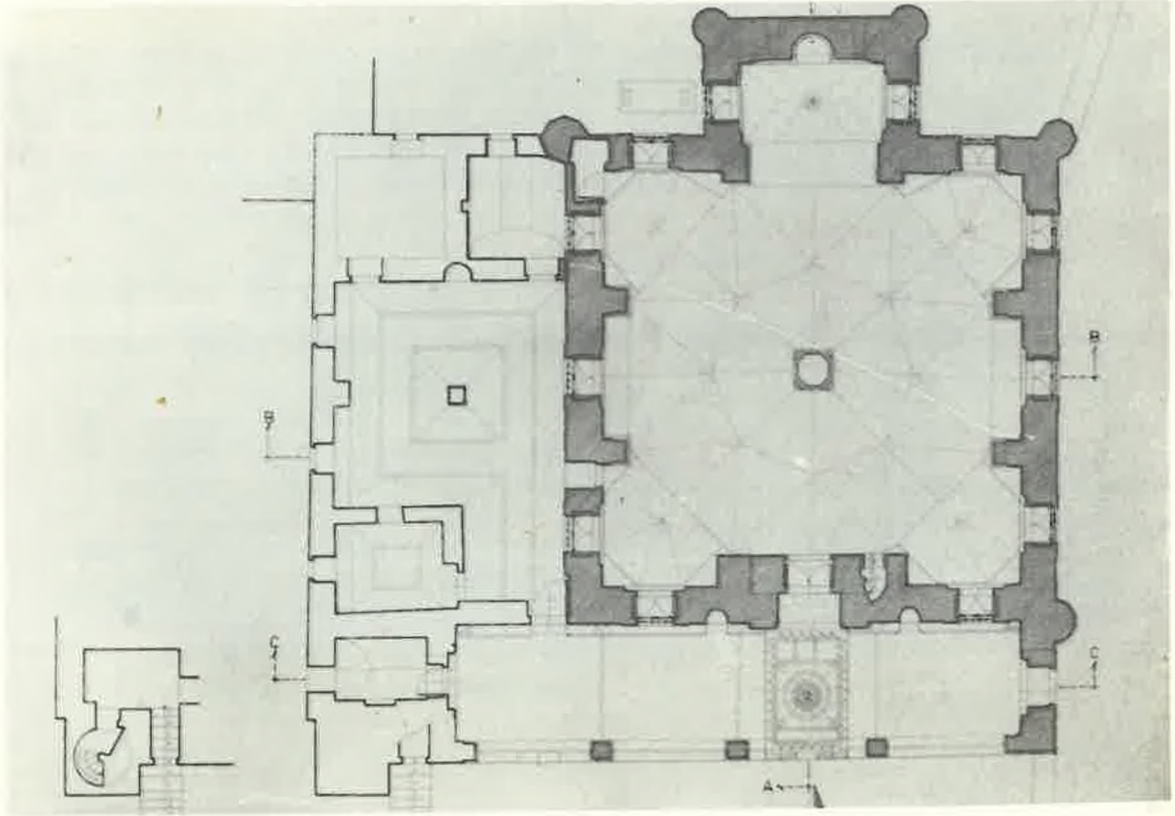
BİBLİYOGRAFYA:

- ASLANAPA Oktay., *Kırım ve Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul, 1979, s. 67 - 72.
 — *Türk Sanatı I*, İstanbul, 1972, s. 114.
 — *Türk Sanatı II*, İstanbul, 1973, s. 123.
 — *Türk Sanatı III*, s. 130.
- CUMHURİYET'İN 50. YILINDA GAZİANTEP, s. 72-75.
- GÜZELBEY C. Cahit., "Camilerimiz", *Gaziantep'i Tanıtıyoruz*, Aylık Tarih ve Sanat Dergisi, Sayı: 3, Gaziantep, 1962, s. 10.
 — "Camilerimiz", *Gaziantep'i Tanıtıyoruz*, Aylık Tarih ve Sanat Dergisi, Sayı: 4, Gaziantep, 1962, s. 7.
 — *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep, 1984, s. 155 - 163.
 — *Gaziantep Evliyalari*, Gaziantep, 1964, s. 66 - 73.
- MINORSKY V., "Nahçıvan", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, 1964, s. 34.
- ÖZGÜÇ Tahsin., *Mengüçlüklere Alt Bir Türbe*, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara, 19 - 24 Ekim 1959, s. 325 - 327.
- ÖZTUNA Yılmaz., "Ayntab-Gaziantep", *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1979, s. 271 - 272. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin IX. cildinden)
- SÖZEN Metin., "Eine Moschee von seltenem Typ in Anatolia: Die Seyf Fethullah Moschee in Gaziantep", *Anatolica*, Sayı: 1969 - 1970, s. 177 - 187.
 — *Türk Mimarlığının Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975, s. 11 - 12 - 74 - 213 - 341.
- TANYU Hikmet., *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara, 1967, s. 207.
- TOGAN A. Zeki., "Azerbeycan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1943, s. 110.
- TUNCER Orhan Cezmi., "Anadolu'nun İlk Dört Selçuklu Kumandanı ve Yaptırdığı Yapıların Özellikleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XII, Ankara, 1978, s. 142.
- VAKFIYE, *Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşiv ve Yayın Dairesi Başkanlığı arşivi*, 2134 nolu defterin, 131. sahifesinde kayıtlı, 971 H. (1564 M.)
- YETKİN Suut Kemal., *İslâm Mimarisi*, Ankara, 1965, sayfa 92-94.

RESİM: 9

Minberin yandan görünüşü

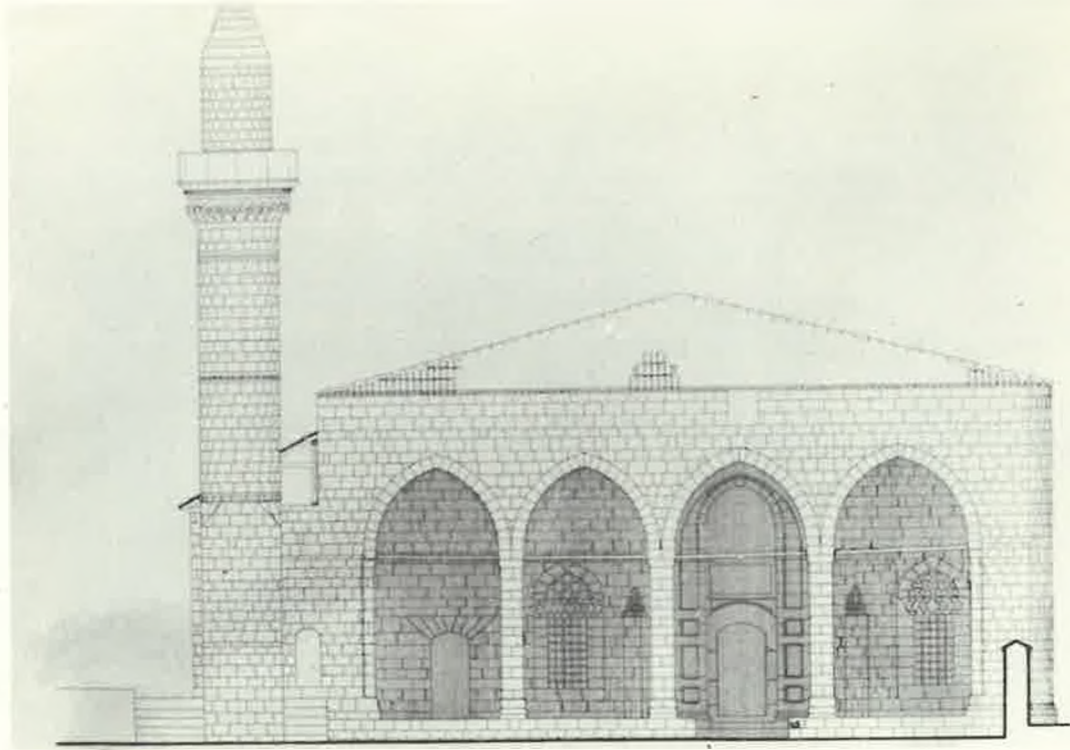

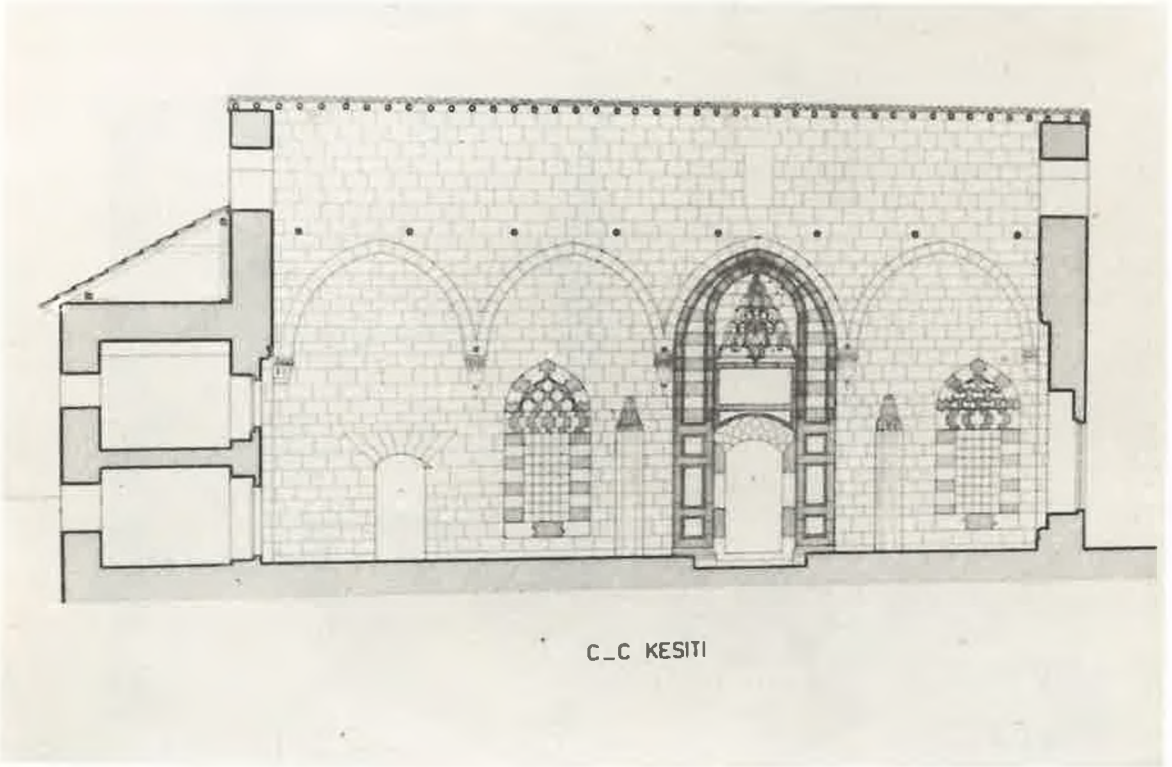
ÇİZİM: 1

Gaziantep, Seyh Fethullah Camii planı.

ÇİZİM: 2

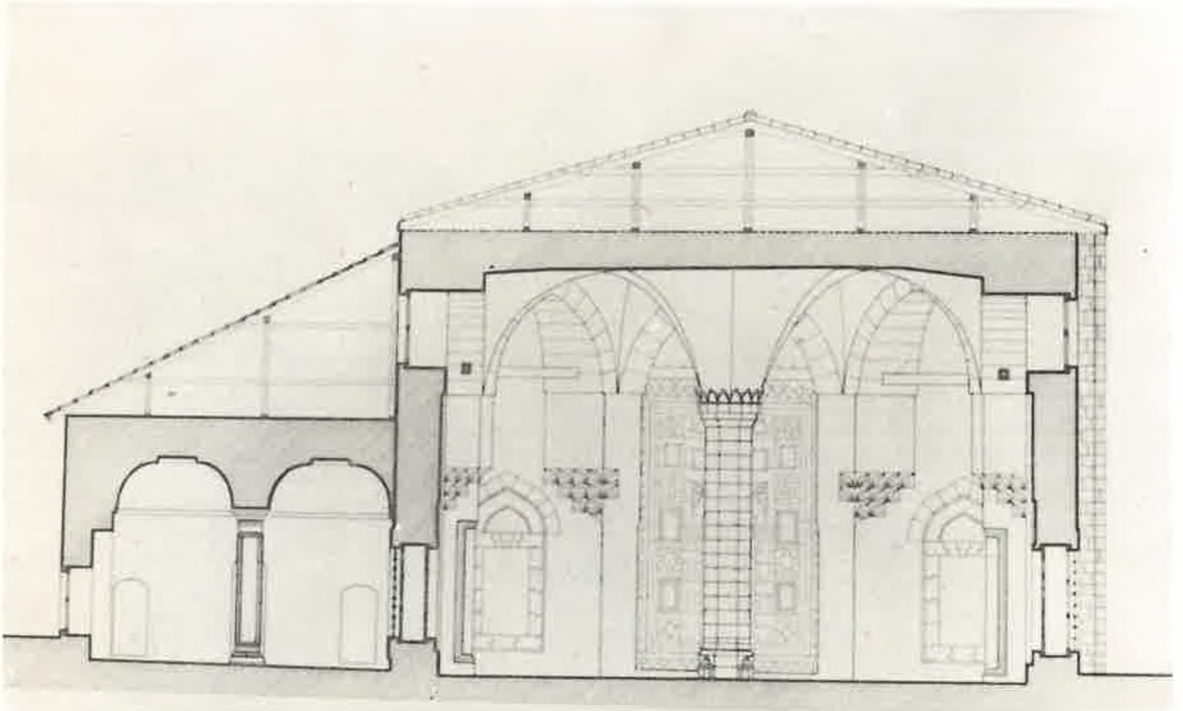
Gaziantep, Seyh Fethullah Camii kuzey cephesi

ÇİZİM: 3
Gaziantep, Şeyh Fethullah Camii, son cemaat yerinin
enine kesiti

ÇİZİM: 4
Gaziantep, Şeyh Fethullah Camii enine kesiti

RESİM: 1
Gaziantep
Şeyh Fethullah Camii
kuzey cephesi

RESİM: 2
Son cemaat yeri
batı duvarı

RESİM: 3
Son cemaat yeri
doğu duvarı ve
zaviye giriş
kapısı

RESİM: 4
Cami giriş
kapısı kavşarası

RESİM: 5
Cami
giriş kapısı

RESİM: 6
Son cemaat yerinde
bulunan mihrabiyelerden
birinin görünüşü

RESİM: 11
Camil aydınlatan pencerelerden birinin içten görünüşü

RESİM: 7
Son cemaat yerinin
sağında yer alan
pencerenin alınlığı

RESİM: 8
Solda yer alan
pencerenin alınlığı

RESİM: 10
Pencerelerin
dıştan görünüşü

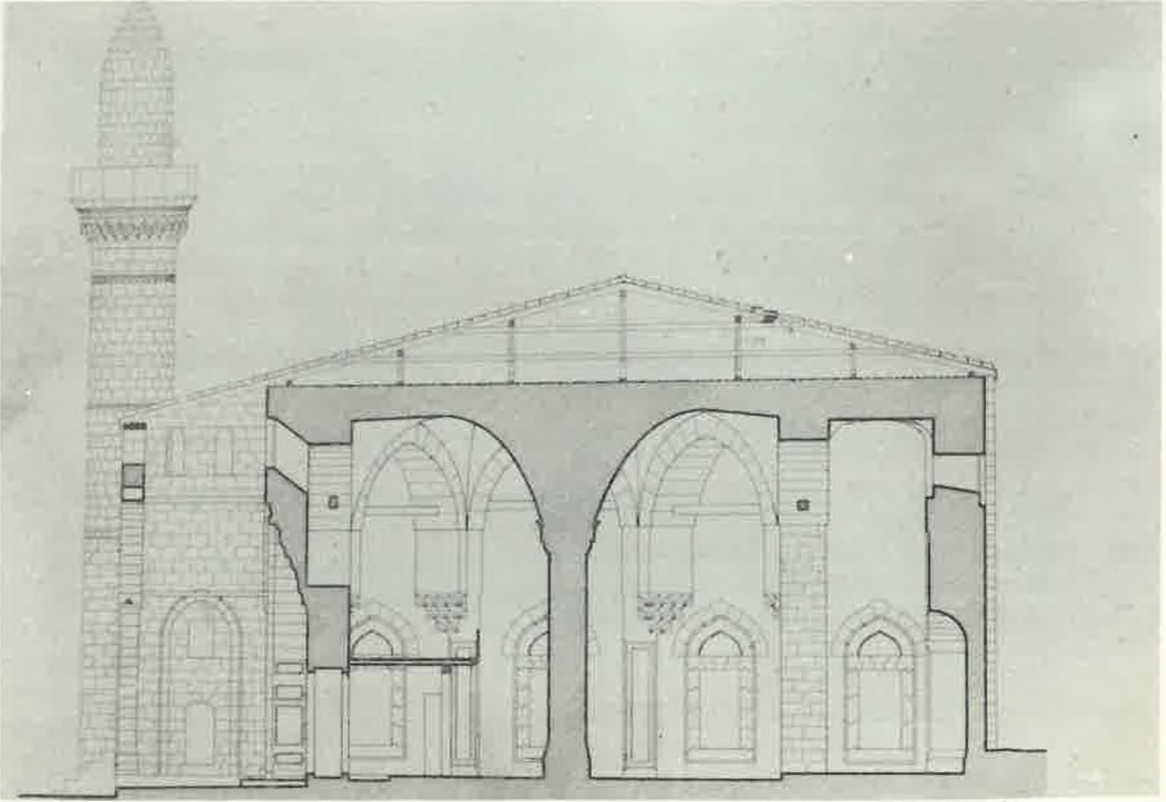
RESİM: 13
Minare

RESİM: 14
Minare kaldesi

RESİM: 12
Camlın batı duvarı ve bu duvarı destekleyen payandaların görünüşü

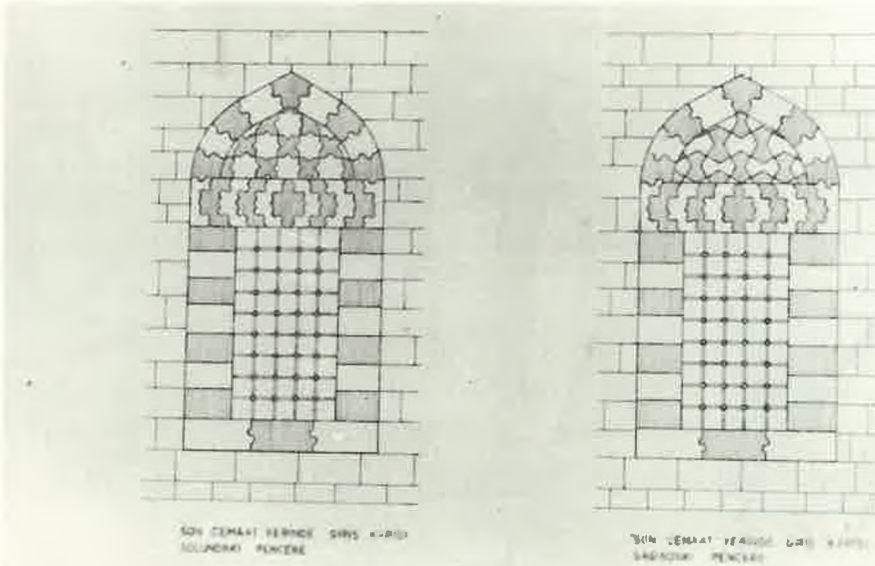

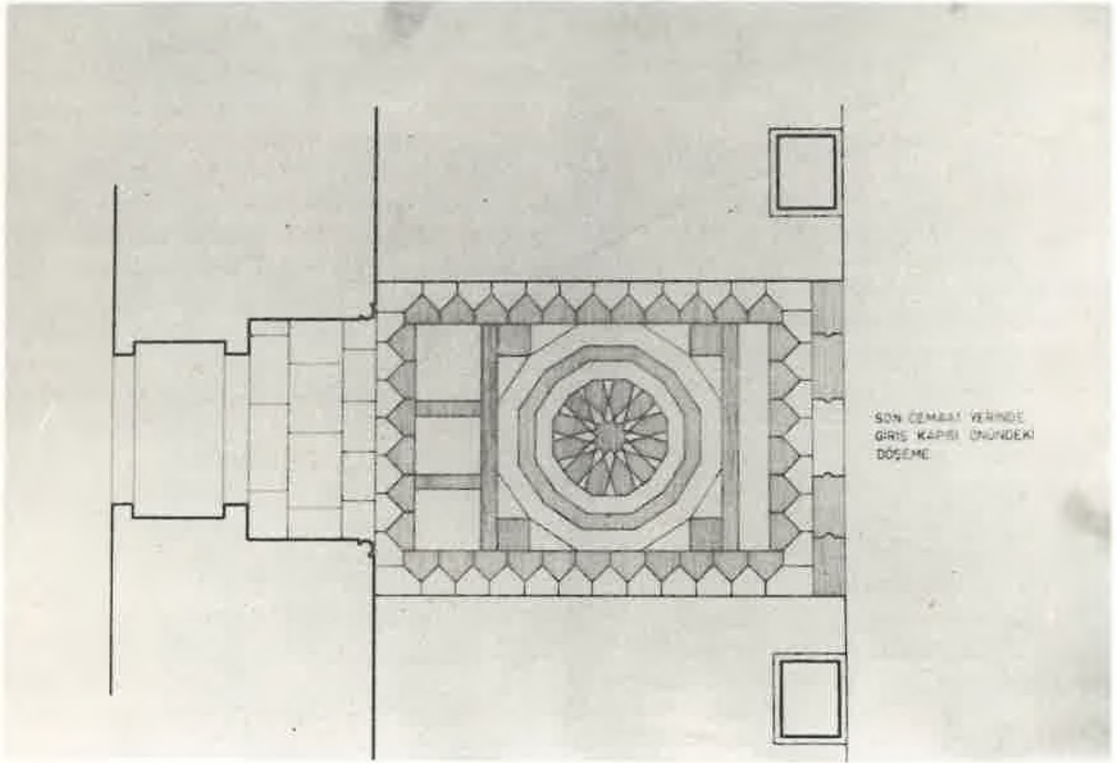
ÇİZİM: 5

Gaziantep, Şeyh Fethullah Camii boyuna kesiti

ÇİZİM: 6

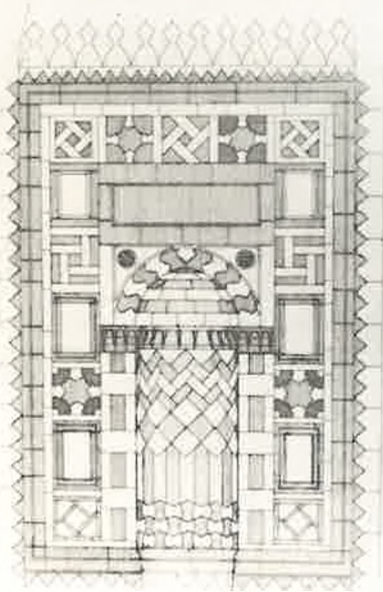
Gaziantep, Şeyh Fethullah Camii, son cemaat yerindeki pencereler

ÇİZİM: 7

Gaziantep, Seyh Fethullah Camii, son cemaat yerinde bulunan zemin süslemesi

ÇİZİM: 8

Gaziantep, Seyh Fethullah Camii mihrabı